

**СЛОВНИК «ГУЦУЛЬСЬКА ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА
ТА ФРАЗЕМІКА В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ МОВІ»
ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ІДИОМ**

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (43)

УДК 811.161.2'282.2:81'374+61'373.3

DOI:10.24144/2663-6840/2020.1(43).100–105

Грещук Василь, Грещук Валентина. Словник «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» як джерело вивчення регіональних ідіом; кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто гуцульські стійкі словосполучення, які лексикографічно опрацьовано в інноваційній праці «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові». Завдання зазначеного словника – лінгвістично інтерпретувати пласт гуцульської діалектної лексики та фраземіки, використаний у мові української художньої літератури. Фактично він є першим словником лексики й фраземіки одного говору (в нашому випадку гуцульського) в художній мові (українській) в слов'янському світі.

У словнику, крім гуцульської діалектної лексики, лексикографічно опрацьовано її регіональні стійкі словосполучення, власне фраземи, паремії, мовні етикетні формули привітання, прощання, побажання, прокляття тощо. Гуцульські діалектні фраземи, опрацьовані в словнику, різні за своїми структурними та семантико-граматичними ознаками, за виконуваними синтаксичними функціями. Серед іменникових фразем виділяють низку таких, що позначають особу за її різними ознаками, інша частина фразем пов'язана з найменуваннями предметів матеріальної та духовної культури. Об'єктом вторинної лінгвалізації дійсності за допомогою іменникових фразем є абстрактні поняття. У словнику опрацьовано й низку прикметникових фразем, хоч кількісно вони поступаються іменниковим. Найбільше фразем, лексикографічно опрацьованих у задуваному словнику, становлять дієслівні. Вони теж різні за семантико-граматичними ознаками, однак особливістю їх є те, що переважна більшість із них є ідіоми, що позначають дії чи стани, джерелом яких є людина.

Добре заманіфестовані в словнику й прислівникові фраземи, які співвідносні із семантичними розрядами прислівників, та вигуків фраземи. Поряд із власне фраземами у словнику лексикографічно опрацьовані й інші стійкі словосполучення – гуцульські діалектні прислів'я та приказки, прокляття, етикетні мовні формули, привітання, прощання. У праці «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» у форматі словника зібрано семантику й простежено особливості використання гуцульських діалектних стійких словосполучень в українських художніх текстах. Зібрані й опрацьовані в словнику фраземи слугують надійною джерельною базою для різноманітних досліджень із діалектної фразеології і фразеографії, а з огляду на те, що абсолютна більшість гуцульських стійких словосполучень вперше введена в науковий обіг, вони стають одним і неповторним джерелом лінгвістичних, лінгвокогнітивних та лінгвокультурологічних студій.

Ключові слова: гуцульський говір, фразема, паремія, етикетна мовна формула, прокляття, лінгвокультурологія.

Постановка проблеми. У 2019 році опубліковано перший том двотомного словника «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» [Гуцульська... 2019], а в цьому році планується вихід у світ другого тому. Ця лексикографічна праця інноваційна, вона методологічно відрізняється від традиційних словників гуцульських говірок [Гуцульські ... 1997; Негрич 2008; Хобзей 2013; Астаф'єва 2014; Janów 2001], оскільки ґрунтується на інших наукових засадах, іншій концепції та принципах його укладання. Зазначений словник покликаний лексикографічно інтерпретувати пласт гуцульської діалектної лексики та фраземіки, використаних у мові української художньої літератури. Фактично він є першим словником лексики й фраземіки одного говору (в нашому випадку гуцульського) в художній мові (українській) в слов'янському світі. Як зазначено в передмові до нього, потреба такого словника визначається «значущістю для сучасної україністики відомостей про сегмент гуцульського діалектного лексикону, абсорбованого художньою мовою, про семантичні й тематичні групи діалектизмів, освоєних художніми текстами, про особливості й специфіку використан-

ня в них різними авторами гуцульської говіркової лексики, про взаємодію української літературної мови і гуцульського діалекту, про вживання діалектизму в художньому тексті як факт здійснення безпосереднього контактування між діалектною і літературною формами української мови тощо» [Гуцульська ... с. 23].

Крім гуцульської діалектної лексики, у словнику лексикографічно опрацьовано й регіональні стійкі словосполучення – власне фраземи, паремії, мовні етикетні формули, прокляття тощо. Корпус гуцульських стійких словосполучень, інтерпретованих у словнику, значний за обсягом і є надійним джерелом для різноманітних лінгвістичних досліджень, лінгвокультурологічних студій, важливість яких зростає в сучасному мовознавстві [Венжинович 2018, с. 135–152].

Аналіз досліджень. В українській діалектології й фразеографії питання регіональної фраземіки належать до малодосліджених, хоча гуцульські ідіоми стали предметом навіть окремого дисертаційного дослідження [Олійник 2002]. Проте студії з фраземіки гуцульського ареалу, як і з інших теренів, у таких працях здійснено безвідносно до вико-

ристання ареальних стійких словосполучень у мові текстів художньої літератури.

Як справедливо відзначив М. Демський, «фраземи, принаймні наявні в слов'янських мовах, мають одну дуже цікаву властивість: вони позначають далеко не все пізнане людиною, а лише ті моменти, які з точки зору мовного колективу необхідно представити образно, емоціонально, експресивно» [Демський 1994, с. 8]. Визначальними компонентами художньої мови є образність, емоційність, експресивність, і для їх досягнення часто використовуються ідіоми. Матеріали словника «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» з усією очевидністю підтверджують сказане.

У цій статті ставимо за мету охарактеризувати корпус стійких словосполучень – власне фразем, паремій, мовних етикетних формул привітань, проклять, які лексикографічно опрацьовані в словнику «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові», та окреслити цінність цих матеріалів для вивчення регіональної ідіоматики. У дослідженні використано **описовий метод**.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалось, гуцульські стійкі словосполучення, опрацьовані в словнику, неоднорідні. Значну частину їх становлять власне фраземи. Вони різні за своїми структурними та семантико-граматичними ознаками. Словник фіксує й інтерпретує всі різновиди фразем за характером їх семантики та виконуваними синтаксичними функціями. Серед іменникових фразем виділяється низка таких, що позначають особу за її різними ознаками – *браччік братенний* ‘дорогий побратим’: Але спішиси, / *браччіку братенний* – / на небожет польовані іде (В. Шкурган. Років отара ...); *пустий вітер* ‘хто-небудь легковажний, несерйозний’: – Е, пусте. Тут самі свої... Я ще хотіла про Стаху того... то *пустий вітер* ді-вката (Ірина Вільде. Сестри Річинські); *гадина сороката* ‘підступна, зловмисна людина’: Стали жиди їх спирати, плечима відтручувати. – Не тручьий, *гадино сороката!* – обрушилися газди (Марко Черемшина. Поменник); *галиця (гадиця) підкаменна* ‘погана, зловмисна людина’: *Галиця ти підкаменна!* Поганка! – Згинь! Згинь! (Б. Загорулько. Черногора), – Але чекай, *галице підкаменна!* Чкай, чкай!.. Ше я викєгну ід тобі руки! Ше я не присилений! Ше муть ті кості йграти та й жили данцювати (Г. Хоткевич. Камінна душа); Бийте її, люди! Камінням бийте! Це вона всьому призвідниця! *Гадиця підкаменна!* Бийте!!! (В. Сичевський. Ча-клунка Синього Виру); *гарбузе безчесне* ‘про негідну, непорядну, безчесну людину’: – Най шезне, йке *гарбузе безчесне!* Вчєра діти за ним кичками метали, то просивси, ек мала дитина, а сєгодне він до воська на бесіду перший! (Марко Черемшина. Поменник); *гукля виволана* ‘жінка легкої поведінки, повія’ – Аби тебе бола втєла, ти *гукля виволана*, чіму не душє? (Марко Черемшина. Сєло вигбає); *гайда пуста* ‘підступна людина’: Але *гайда пуста* – ни бійси, у тої добрі очі, бодай би скапали – заздріла нас, вїточьку (О. Манчук. Право); *завоїста занора* ‘дуже вперта людина, упертюх’: Був

бєс добрим чоловіком, лиш то біда, шо ти упертек. *Завоїста занора*. Ни хоч в нічїм їм попустити. Тай ни хочєш си їм добровільно з дороги вступити (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік); *котюжий перелаз* ‘ласий до жінок чоловік, жіночий звабник, спокусник’: Федько мав тих любасок ни одну, а так багато, ек фої та листу в лісі. Прото, про него всі говорили, шо він був “*котюжий перелаз*”, бо котру наманув, тоту ни минув (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік) та ін.

Низка іменникових фразем пов’язана з найменуванням предметів матеріальної та духовної культури – *купелі боровінові* ‘лікувальні води, грязі’: Їмості допитувалися Зельмана, де буде сього вечєра танцювати його жена, а Зельман божився, шо не знає, бо перед двома недїлями вислав свою жену до Марїєнбаду, того самого дня, коли вїт вислав свою жену до Криницї на *купелі боровінові* (Марко Черемшина. Верховина); *писаний ботей* ‘чорно-біла отара’: Поглядаючи на овечки, шо блєяли в загородах, на свїй *писаний ботей* (стадо), на корови, шо дзвонили та рули по випасах в лісі, – він журился (М. Коцюбинський. Тїні забутих предків); *жива (вічна) ватра* ‘вогонь, добутий тертям, який постійно підтримується’: Але сьогодні на вівчарїв чекала ще й інша нагальнїша робота. Сьогодні мала добути *живої ватри* й поробити порядки в стаї (В. Гжицький. Опришки), – Горить ще свята *Вїчна Ватра* Гуцульщини? – Горить ще ватра... – простогнував найстарший на землі чорт і закрив очі червоними повіками (Р. Єндик. Регїт Арїдника); Разом із пастухами брався добувати *живу* полонинську *ватру*, тручи дерево об дерево (С. Пушик. Перо Золотого Птаха); *гулевї гроші* ‘гроші, які не зароблено працею, а отримано без особливих зусиль’: Ти ніколи не надїйси на *гулевї гроші*. То гроші непєвні. Легко прийду̀т – легко підут. Отї, шо запрацував-єс своїм горбом – то лиш твої (Г. Хоткевич. Довбуш); *печєна коломийка* ‘запальний, дуже швидкий танець’: Опришки кинулися до гуляння. Гуляли то повільної то “*печєної*” *коломийки* <...> (І. Березовський. Худан); *петльований хлїб* ‘хлїб із петльованої муки з борошна вищого гатунку’: А на столї, ек на храм, єй де, шо я кажу, – і на храм не найдєш так хоть би хотів у найпершого газди: око горівки кусок солони-ни, *петльований хлїб*; усе принїєс (Марко Черемшина. Раз мати родила); *сирєний калачик* ‘невеликий весільний калач із сирного тіста, який використовується в весільних обрядодїєствах’: На застєлений стїв вовнєнов скатєртьов поклала Костючка палїницю хлїба, в ню дружби заткли криз *сирєний калачик* кидровє деревцє <...> (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік) та ін.

Предметом вторинної лїнгвалїзацїї дійсно-сті за допомогою іменникових фразем є й абстрактні поняття. Низку таких фразем теж опрацьовано в словнику, зокрема *низєнька бесїда* ‘обмовляння кого-небудь, плїткування’: Дивні пригоди знав, та мало кому розказував. Не був дрантавий на рот і ніколи *низєнької бесїди* не мав. Як, бувало, хто за-питається його, чи то правда, шо люди розказують, він лише подивиться та й – спробуй, каже, сам! – і

підє далі (Р. Єндик. Чорногорські шуми); *вічна вирєда* ‘похорон’: Я з Лєсем иду до Шкиндї робити деревишше, а ти з невістков злагодь у хатї все, шо треба на комашню до Шкиндї взети, бо треба злагодити все так, єк тому є річ тай єк си то годит прийти сестрі з чоловіком братови на комашню тай на *вічну вирєду* <...> (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік); *куца година* ‘період з обставинами, подїями, пригодами тощо, шо завдають кому-небудь страждання, нещастя, горе’: – Ой не... Не вмирав він, шо він знова устане, але тогди вже буде панам *куца година* (Г. Хоткевич. Довбуш); *гудз на свою голову* ‘зайві клопоти’: Він *гудз на свою голову* й без неї знайде (М. Матїос. Нація); *образа бозька* ‘ганьба, богохульство’: *Образа бозька*, шо та публіка свіцька плете! Всюх би тобі язык, ніхтолице! (Ірина Вільде. Сестри Рїчинські) та ін.

У зазначеному словнику опрацьовано й низку прикметникових фразем, хоч кількісно вони поступаються іменниковим. Такими є фраземи *бузьків чекати* ‘вагітна’: Вона *бузьків чекає* і сина сподївається (Р. Єндик. Камінна душа); *голий як бук* ‘дуже бідний’: Був той Івн бідний та *голий, як бук* та чорний – літнім сонцем обпалений, та дощами осінніми січений, та вітрами полонинськими сушений (Л. Качковський. Довбушева пісня); *богач без гач* ‘щедрий’: *ірон.* Диви, який ти щедрий, Андрїю!.. *Богач без гач*, як кажуть гуцули (Б. Загорулько. Чорногора); *отєк у телєтці маку спарувалися* ‘дуже вродливі’: Йї, шо вже файні та файні обоє! *Отєк у телєтці маку спарувалися!* – говорила поштарєва Гафія (М. Остромира. Над бистрим Черемошем); *як (гейби) замотиличена вівця* ‘нерозумний, дурний’: – Ану не веретєнься, *гейби замотиличена вівця!* – гримнув на нього Пістолетник (Б. Загорулько. Чорногора); – А ти, Явдо, припри собі свою губу, не сердь мене. – А мені такої не хочеться, бо ти дурний, *як замотиличена вівця* <...> (М. Козорїс. Чорногора говорить); *як із катушу випущений* ‘змордований, виснажений’: На другий день Иванчік встав, *як із катушу випущений*. Очі стовпом стали, чорні кочєла, мов млинське каміння під ними нависли, хода стала дрижача, непевна й важка (Р. Єндик. Чорногорські шуми); *хлопської ложі* ‘селянського походження’: Не було кращої і поважнїшої дівки на ціле Монастирське, як Ребенщукова Тєтяна: ніхто би був не сказав, шо вна *хлопської ложі* (М. Павлик. Ребенщукова Тєтяна); *єк воронячий пуп* (із сл. *синїй, посинїти*) ‘невеликої жирності, неякісне (про молоко)’: Тай тимунь то від твоїх кавуль стает на молоці сметана, на палец груба, а від моїх коровок, то на молоці сметани Біг даст. А молоко, то таке сине, *як воронячий пуп*, посинїв би й ти так, єк афина, чїнкарю пустий! (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік); *моцний в письмі* ‘освічений, грамотний’: Я не *моцний в письмі*, але своїх людєй не віддаю на поталу, скорше сам накладу за товариша головою (В. Гжицький. Опришки) та ін.

Найбільше фразем, лексикографїчно опрацьованих у згадуваному словнику, становлять дієслівні. Вони теж різні за семантико-граматичними

ознаками, однак характерною особливїстю їх є те, шо переважна більшість із них є ідіоми, шо позначають дії чи стани, джерелом яких є людина: *гнути бандиги* ‘говорити нісенїтницї’: Знову Калина подумает, як колись: “Не *гни* мені *бандиги*. Не крути, шо-с’ не міг прийти... (М. Яновський. Грицишина хата); *замастити бєлєгов* ‘примушувати кого-небудь замовкати, не давати змоги висловлюватись’: Але єк я ї оту *герланку бєлєгов* ни *замашишью*, то з того, відий, нічьо ни будет (О. Манчук. Право); *бївки лупати очїма* ‘сердитися’: Арїдник був веселої вдачї, любив товариство, й тимунь, хоть видїв, шо Бог на нього *бївки лупав очїма*, то однак си присунув ид Богові (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік); *ні в тот бїк* ‘не помітити’: А подивись-ко, де Василь дївся, – каже брат, – я й *ні в той бїк*, як він вийшов з хати (Ю. Федькович. Люба – згуба); *болу перетєти* ‘вилїкувати’: – Вперед вона, а три дни за не вїн микнув. А ця Анничька вже однов ногов переступила була за дєдем, за нєнєв, але я єї калинков *болу перетєла* (Марко Черємшина. Сєло вигїбає); *боридка зливкала* ‘хтось налякався’: А шо їс напудивси? *Боридка зливкала!* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів); *вєлькло на души* ‘полегшало’: Минї відразу *вєлькло на души*, бо на Рїжу вихопився дїдо Иванчік тай, смїючиси, побїг борше ид’минї (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік); *виповїсти чорні суботи* ‘здїйснити ритуал чорної магії, шо має на метї смерть когось’: На Гуцульщинї, мабуть, не має нічого страшнїшого, нїж чути, шо комусь “*виповїли чорні суботи*”. Бувало, шо жінки боялися самї це робити і йшли до ворожок та ворожбитїв наймати їх (С. Пушик. Перо Золотого Птаха); *вогкість розводити* ‘плакати, пускати слєзи’: “Я те, – искажет, – на любаску собі брав, а не щоб *вогкість* ми тут *розводила* та з отсим бахурєм набувала си <...> (Г. Хоткевич. Камінна душа); *тримати дямбу на заперті* ‘замовкнути, перестати говорити’: Иди, стара курво, до хати, вари чоловікові кулєшу і *тримай* свою *дямбу на заперті* (М. Матїос. Солодка Даруся); *голубїти из серця* ‘дуже сильно нервуватися, сердитися’: Але дїдо не ошюхавси. Далї йї глумивси: “Вїрою за кобилу білую”. Баба аж *голубїла из серця*, а він, смїючиси, торанив (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік); *затрємбїтати по* (кому-небудь) ‘хто-небудь помер’: Якби так сєте прокляття здїйснилося – умить *затрємбїтали б по Танасїєві* (А. Крушельницький. Рубають лїс) та ін.

Добре заманїфєстованї в словнику й прислівниковї фраземи, якї спїввідноснї з семантичними розрядями прислівників: *ба сьак ба так* ‘тим чи іншим способом’: Юра витяг отєпер тютюн і папїрки з ременя, скрутив цигар, запалює. Нїяк зажечи сїрник, загас одєн, гасне другий. *Ба сьак ба так*, ну запалив (Д. Харов’юк. Смерть Сороканюкового Юри); *за бездїковать* ‘безкоштовно, безоплатно, навїть без «дякую»’: Тепєр за сад (але мовчи і слухай); сад я щоосєни чищу за *бездїковать*, бо він не лише колгоспний у мене під хатов, а шї наш питомий. Це ніхто не забув (В. Шкурган. Солодкі яблука); *три мїхи і двєс бєсаг* ‘дуже багато’: – Шо вам

скажу, Паютко... Наговорили ви тут *три міхи і двоє бесаг* чуда (М. Матіос. Солодка Даруся); *біда знаєт куди* 'куди завгодно, дуже далеко': *Біда знаєт, куди* його ноги несли (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік); *ні відси ні відти* 'несподівано, раптово, зненацька': Не раз прийде піднапилий і *ні відси ні відти*: голову тобі зігну та й зігну... (М. Павлик. Ребенщуків Тетяна); *у воросі* 'вкупі, спільно, разом': А тут треба б нам усім *у воросі* йти, так як на долах роблють (М. Козоріс. Черногора говорить); *про всеке* 'передбачаючи якусь випадковість; на всякий випадок': Навіть післала чоловіка. – *Піди, старий, подиви си про всеке* (Г. Хоткевич. Камінна душа); *як вода горі піде* 'ніколи': Аби ти тоді доробився, *як вода горі піде* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха); *у дітчий голос* 'дуже далеко, на край світу': Нічю собі! Та це дес, певно, на край світу ми збиралися. Тай *у дітчий голос*. – А я був ше дальше у цих керунках (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, як то було!); *у добрі завлеги* 'близько півночі': Через роботу, то легав він спати завжди *у добрі завлеги* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік); *ек жидівська лифа* 'дуже швидко': – Та-а! Дівка, кумочку, росте, *ек жидівська лифа*. Аді вже на головосікі вісімнадцятий рочок! (Марко Черемшина. Більмо) та ін.

Словник фіксує й інтерпретує й вигуківі фраземи: *бідко ж ти моя* 'уживається для вираження душевного болю, страждання, тривоги, неспокою': Прийшла я з вами д'хаті... Ой, *бідко ж ти моя!* Подивилася я по задвірку і такий туск задавив серце, що гадала – трісне воно... (М. Остромира. Над бистрим Черемошем); *дий го кату* 'вигук, що виражає здивування': – За Гафійного свояка... За москалівського Продана... – Ей, *дий го кату!* Або ж вийшов з оська?... Н-не! (М. Павлик. Вихора); *ой душічко ж ма неіслива!* 'уживається у стані розпачу, горя, біди': Я йду, а так вже темнічко си зробило, а вна, сука, вибігла, кричит: "Ой, ретуйте!.. Ой бідочко!.. Ой душічко ж ма неіслива!" (Г. Хоткевич. Камінна душа) та ін.

Поряд із власне фраземами у словнику лексикографічно опрацьовані й інші стійкі словосполучення. Серед них виділяються гуцульські діалектні прислів'я і приказки: *без баламути світ не збути, а без смерти ни вмерти* – про неможливість прожити життя без непорозумінь, неприємностей, клопотів та невідворотності смерті: "Але екийс казав, доків чоловік живий, то все живої хочет. Таке й моє, бо доків ше бізую лундигати ногами, то лундигаю, тай ек то кажут, *без баламути світ не збути, а без смерти ни вмерти*" (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік); *хто потопаєт, тот си й за брич хапаєт* – хтось намагається використати будь-яку, навіть і безнадійну, можливість вийти із скрутного становища, врятувати себе – "Та я знаю, що тимунь", – засмієвси лукаво Дарадуда, – "бо кажут, що *хто потопаєт, тот си й за брич хапаєт*" (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік); *віддай бук, най тебе пси рвуть* – нашкодити самому собі, зробити собі гірше – Добра твоя рада. *Віддай, діду, бук, най тебе пси рвуть* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош); *валенцатиси по*

селу добувати киселю – вештатися: – Ет, *валенцатиси по селу добувати киселю*, пуцьвирінок совіцький (М. Дзюба. Укриті небом); *як є хліб і вода, то нема голода* – про мінімум засобів, необхідних для прожитку, існування без голоду: – Мушу купити хліба й солі. *Як є хліб і вода, то нема голода* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха); *твій рик криз гудзицу проник* – згруб. ніщо не діє, не впливає; марні старання: "З губий та в груди. *Твій рик криз гудзицу проник*. Твої клетьби до мени ни мают моци та путері (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік); *за димом не видко, за громом не вчуши* – без свідків: У нас справа швидка: з креса та в груди – *за димом не видко, за громом не вчуши* (Ю. Федькович. Люба-згуба); *котру наманув, тоту не минув* – жарт. не пропустив жодної жінки, щоб не спокусити, не звабити її: Прото, про него всі говорили, шо він [Палинюків Федько] був "котюжий перелаз", бо *котру наманув, тоту не минув* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік) та ін.

Цікавим пластом гуцульських стійких словосполучень, проінтерпретованих у словнику, є прокляття. Більшість із них виражають побажання смерті: *бодай (комусь) остатна була* – А то мене вілагодив тот ворохтен, *бодай 'му остатна була!* (О. Манчук. Француз); *бодай би (когось) викришило до дитини, до пня й сухого листу* – А бодай би ти так легко на світі жити! Суко! *Бодай би ти викришило до дитини, до пня й сухого листу!* (Г. Хоткевич. Камінна душа); *аби (когось) бола втєла* – Аби тебе *бола втєла*, ти гукле виволана, чіму не дуєш? Хочеш, аби кучмарі знов нас минули? (Марко Черемшина. Село вигібає); *богдай же ся встік!* – Узьяла свій пояс – *богдай же ся встік!* – / Зв'язала мня з дубом, а я – ні в той бік (Ю. Федькович. Трафунок); *аби громи (кого-небудь) убили* – А він знає розлюбити та й знає здурити. – Йому перли під ногами, а він їх толочить. – Він із цвіту лиш мід іспиває <...> – *Аби його всі громи убили!* (Марко Черемшина. Парубоцька слава); *смага би (когось) втяла* – Гей, чорти, *смага би вас втяла*, що так моє тіло мнете і шматкуєте. Мало вам моєї крові? (Р. Єндик. Регіт Арідника); *хай тебе нагла кров залле* – Хто перший склав зі слів такі речення? Не склав, а сплавив на своїх емоціях, на гніві! – *Та най тебе нагла кров залле!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха) та ін.

Інші прокляття, яких значно менше, виражають побажання лиха, біди, клопотів, нещастя тощо: *упала би на те біда, ек ніч на хати* – "Упала би на те біда, ек ніч на хати", – клєла діда (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік); *збавив би Біг (комусь) долю* – Та шо ж бо вас вночі пригнало? Пригнали мні нужда та неволя та смучі мадари. Аді, обсіли хату, забрали коні, маржину, дріб, а навіть ерчета забрали, та й доньку вінка збавили, *збавив би* їм *біг долю*, та й пішли (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!) та ін.

Опрацьовані в словнику й етикетні мовні формули привітання, прощання, побажання тощо, в тому числі й ті, які використовуються в обрядодійствах: *не я б'ю, бєчка б'єт. Віннини за тиждень великдень* – Нахльостували гуцулки свою їмостечку по плечьох прутнем, приговорюючи шепеляво,

як до дитини: “Не я б’ю, бечка б’єт. Вінниці за тиждень великдень” (Г. Хоткевич. Камінна душа); *Богу декувати* – Йой, *Богу декувати*. ‘Бес теперки знав, що маєш мудрого й відважного ангела при собі! (В. Шкурган. Солодкі яблука); “Дужі-здорові?”, “Боже помагай!”, “Днюйте з Богом” – Подумаш, велике діло: привів парубок із сторонського боку мале, вертке, мов ящірка, але незмінно тихе і мовчазне дитиня, яке не те що кривого – ніякого – слова, окрім “Дужі-здорові?”, “Боже помагай!” і “Днюйте з Богом” нікому не скаже (М. Магіос. Солодка Даруся); *як днювали – Як днювали*, куме Танаїку? (А. Крушельницький. Рубають ліс); *ци дужі – Ци дужі?* – Декувати (Б. Бойко. По голови... По голови...); *коби здоров!* – Файного, діду, внука маєте! *Коби здоров!* (О. Дучимінська); *аби молоді були красні, ек весна, острі до роботи, ек оса та бджола, а веселі, ек Великдень – Аби молоді були красні, ек весна, острі до роботи, ек оса та бджола, а веселі, ек Великдень...* (П. Федюк. Гуцульська Ма-

донна у весільній сорочці); *слава Йсу – Слава Йсу!* – сказав Ковач, переступивши поріг другої кімнати (С. Склярєнко. Карпати) та ін.

Висновки. Таким чином, у праці «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» у форматі словника зібрано, з’ясовано семантику й простежено особливості використання гуцульських діалектних стійких словосполучень в українських художніх текстах. Зібрані й опрацьовані в словнику фраземи слугують надійною джерельною базою для різноманітних досліджень із діалектної фразеології й фразеографії, а з огляду на те, що абсолютна більшість гуцульських стійких словосполучень уперше введена в науковий обіг, вони стають єдиним і неповторним джерелом лінгвістичних, лінгвокогнітивних та лінгвокультурологічних студій. Матеріали словника детермінують нові аспекти дослідження діалектної фраземіки, зумовлені інформацією про специфіку її використання в українській художній мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астаф’єва М. М., Воронич Г. В. Словник гуцульських говірок Річки та Яворова: У 4-х книгах. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. Кн. 1. А – Ж. 516 с.
2. Венжинович Н. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології. Ужгород: ФОб Сабов А. М. 2018. 463 с.
3. Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові. Словник: У 2 т. / Відп. ред. Василь Грещук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 584 с.
4. Гуцульські говірки. Короткий словник. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1997. 232 с.
5. Демський М. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів – Краків – Париж: Просвіта, 1994. 62 с.
6. Олійник М. Я. Фразеологія гуцульських говірок: автореф. дис. ... канд. філ. наук. Львів, 2002. 18 с.
7. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2008. 224 с.
8. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи: Лексикон. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2013. 668 с.
9. Janów J. Słownik huculski. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001. 292 s.

REFERENCES

1. Astafieva M. M., Voronych H. V. (2014) Slovyk hutsulskykh hovirok Richky ta Yavorova [Dictionary of Hutsul dialects of the River and Yavorov]: U 4-kh knykhakh. Ivano-Frankivsk: Misto NV. Kn. 1. A – Zh. 516 s. [in Ukrainian].
2. Venzhynovych N. (2018) Frazemika ukrainskoi literaturnoi movy v konteksti kohnitologii ta linhvokulturolohii [Phrasemics of the Ukrainian literary language in the context of cognitology and linguoculturology]. Uzhhorod: FOB Sabov A. M. 463 s. [in Ukrainian].
3. Hutsulska dialektna leksyka ta frazemika v ukrainskii khudozhnii movi [Hutsul dialect vocabulary and phrasemics in the Ukrainian artistic language]. Slovyk: U 2 t. (2019) / Vidp. red. Vasyl Greshchuk. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 584 s. [in Ukrainian].
4. Hutsulski hovirky [Hutsul dialects]. Korotkyi slovyk (1997). Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. 232 s. [in Ukrainian].
5. Demskyi M. (1994) Ukrainski frazemy y osoblyvosti yikh tvorennia [Ukrainian phrases and features of their creation]. Lviv – Krakiv – Paryzh: Prosvita. 62 s. [in Ukrainian].
6. Oliinyk M. Ya. (2002) Frazеологія hutsulskykh hovirok [Phraseology of Hutsul dialects]: avtoref. dys. ... kand. fil. nauk. Lviv. 18 s. [in Ukrainian].
7. Negrych M. (2008) Skarby hutsulskoho hovor: Berезovy [Treasures of the Hutsul dialect: Birches]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. 224 s. [in Ukrainian].
8. Khobzei N., Simovych O., Yastremska T., Dydyk-Meush H. (2013) Hutsulski svity: Leksykon [Hutsul worlds: Lexicon]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. 668 s. [in Ukrainian].
9. Janów J. (2001) Słownik huculski. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN. 292 s. [in Polish].

VOCABULARY «HUTSUL DIALECT VOCABULARY AND PHRASEOLOGY
IN THE UKRAINIAN ARTISTIC LANGUAGE» AS THE SOURCE
OF STUDYING REGIONAL IDIOMS

Abstract. The article deals with the Hutsul stable phrases, which are lexicographically processed in the innovative work «Hutsul dialect vocabulary and phraseology in the Ukrainian artistic language.» The purpose of this dictionary is to linguistically interpret the layer of the Hutsul dialect vocabulary and phrases used in the language of Ukrainian fiction. In fact, it is the first dictionary of vocabulary and phrasemics of one dialect (in our case, Hutsul) in the artistic language (Ukrainian) in the Slavic world.

In the dictionary, in addition to the Hutsul dialect vocabulary, its regional stable phrases, paroemias, speech etiquette formulas for greetings, farewells, wishes, curses and so on, are lexicographically processed. Hutsul dialect phrases, elaborated in the dictionary, are different in their structural, semantical and grammatical features, in terms of syntactic functions. Among the nominal phrases there is a number of those that designate a person according to its various characteristics, the other part of the phrase is associated with the naming of objects, materials and spiritual culture. The object of the secondary lingualization, with the help of nominal phrases, is the abstract concepts. A number of adjectives are also processed in the dictionary, although quantitatively they are inferior to nominative ones. Most of all phrases lexicographically processed in the mentioned dictionary are verbal. They are different in semantic and grammatical characteristics, but their peculiarity is that the vast majority of them are idioms that indicate actions or conditions, the source of which is a person.

Well-crafted in the dictionary are also the adverb phrases that are correlated with both semantic grades of adverbs and exclamation phrases. Along with the actual phrases in the dictionary also are lexicographically processed the other persistent phrases - Hutsul dialects and sayings, curses, speech etiquette formulas for greetings and farewells. In the work «Hutsul dialect vocabulary and phrasemics in the Ukrainian artistic language» the format of the dictionary is collected, semantics is clarified, and the peculiarities of the use of Hutsul dialect-stable phrases in Ukrainian artistic texts are traced. The phrases collected and elaborated in the dictionary serve as a reliable source base for various studies in dialect phraseology and phraseography, and since the absolute majority of Hutsul-resistant phrases have been firstly introduced into scientific circulation, they become the only one and unique source of linguistic, linguo-cognitive and linguoculturological studios.

Keywords: Hutsul dialect, phraseme, paroemia, speech etiquette formula, curse, cultural linguistics.

© Грещук Василь, Грещук Валентина, 2020 р.

Василь Грещук – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-7011-3911>

Vasyl Greshchuk – Doctor of Philology, Professor, Head of the Ukrainian Language Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-7011-3911>

Валентина Грещук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна; <https://orcid.org/0000-0001-5702-6824>

Valentyna Greshchuk – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0001-5702-6824>